

Anarchie a evidence. Esej o psaní a vidění

Mgr. Miroslav Olšovský

Předložená disertace si klade za cíl tematizovat určitý paradox: zkušenost psaní jakožto dynamického, neukončeného a neukončitelného pohybu v protikladu k formě, dílu nebo – proč to neříci – instituci Literatury. Jako takový se předložený text nikoli nepředvídatelně hlásí k dědictví autorů jako Gilles Deleuze (zkušenost „stávání“), Jacques Derrida (*différance*), Michel Foucault nebo Roland Barthes (k tomu, že s tím je spojena jistá drobná nesnáz, se dostanu za okamžik), ale na pomoc si povolává i pojmový arzenál vypracovaný celou řadou dalších autorů. A za druhé je nutno dodat, že tuto zkušenost tematizuje u spisovatelů, kteří se v daném kontextu nejeví jako evidentní volby: Nabokov, Čechov, Gombrowicz, Charms, Bělyj, Proust a další.

V souladu se zkušeností, které se autor snaží být práv, nemá předložená práce charakter textu směřujícího takřikajíc odněkud někam (a v jistém smyslu, dlužno říci, je to poněkud na škodu): daleko spíše se jedná o jakýsi volný pohyb napříč různými tematickými a motivickými okruhy. Takto se ke slovu dostává např. motiv rovnováhy (Kafka a Weiner), fotografie a kinematografu u Nabokova (ústřední a nejdůležitější kapitola celé práce, alespoň podle mého názoru), protiklad psaní a formy u Gombrowicze, problém evidence v literárním psaní, zkušenost holocaustu či velmi zajímavá kapitola věnovaná motivu okna (Čechov, Babel aj.). To vše je prokládáno teoretickými exkursy a volnějšími úvahami.

Nejzajímavější a pro mě nejcennější části práce jsou ty, které jsou věnovány *konkrétní četbě konkrétních textů*. Autorovy interpretace Babela, Čechova, Nabokova či Gombrowicze jsou invenční a často čtenáře překvapí pozoruhodným smyslem pro detail a schopností vyhmátnout a propojit zajímavé motivy – tak například propojení tematiky filmu a fotografie s tématem falzifikace u Nabokova (str. 166 a násl.), srovnání „dialektiky probouzení“ u Gombrowicze a Prousta (str. 177 a násl.), již zmiňovaná tematika okna a „světa tam venku“ nebo úvahy o hermeneutickém kruhu a fenoménu pokračování (str. 50). V těchto konkrétních partiích se naplno projevuje autorova schopnost velmi citlivě čtení literárních děl i schopnost uplatnit svou nepopíratelnou erudici.

To mne však přivádí k něčemu, čím celá práce podle mého názoru naopak poněkud trpí (a to zejména na začátku). Toto něco je okouzlení určitým typem rétoriky. Autor to ostatně proklamuje hned na prvních stranách: „Esejistickému způsobu psaní o umělecké literatuře je totiž vzdálená systematická metoda (...). Tomu odpovídá i místy vědomě zvolený metaforický jazyk, neboť striktně vědeckým, stroze analytickým jazykem nelze postihnout tak subtilní obsahy, jaké vytváří umělecká literatura (...)“

(str. 10-11). Zaprvé – a autor mi snad promine mou přímočarost – z této pasáže je až přespříliš jasně patrné, že autor se snaží si to takříkajíc „pojistit“, kdyby mu někdo chtěl vytknout, že mu místy není rozumět (což občas skutečně není), a zadruhé s touto formulací razantně nesouhlasím, protože se mi zdá postavená na zcela falešné alternativě („strohý“, analytický jazyk na jedné straně, jazyk metaforický na straně druhé). Znáám spoustu, ale vážně spoustu „strohých“ autorů, kteří svým analytickým jazykem říkají o (moderní) literatuře a jejích „subtilních obsazích“ velmi mnoho podstatného, a znám také spoustu metaforicky píšících autorů, kteří s prominutím žvaní. Ještě méně sympatickým se to stává o pár řádek dál, kde nám autor už vysloveně předepisuje, co myšlení o literatuře *má a nemá dělat*: „Vlastně nemůžeme dělat nic jiného než pokračovat tam, kde skončili Čechov, Kafka, Beckett (...) tím, že o nich píšeme“ (str. 11). Autor si samozřejmě může zvolit, jakým způsobem chce o svém tématu pojednávat, ale tomuto svému rozhodnutí (neboť o nic jiného se docela prostě nejedná) není nutno připisovat status nějaké osudové nutnosti.

Této ne úplně šťastné volbě samotného východiska odpovídá i fakt, že text se někdy ocitá na hranici dosti libovolných tvrzení: „Moderní básnické dílo zkoumá mimojazykové fenomény“ (str. 103; jaké „mimojazykové fenomény“ zkoumá třeba Mallarmé?); „Odklad v moderním vyprávění, jímž můžeme zrod moderní skutečnosti nahlédnout, se projevuje podle mého názoru jako digrese (Proust), a vytváří tak soumeznost (metonymii), nikoli podobnost (metaforu) jednotlivých událostí“ (str. 24; Proust byl mimochodem vášnivým obhájcem metafor, ať si Deleuze říká co chce – a co se myslí digresí?). Co si má čtenář při četbě takových vět počít?

Někdy, zdá se mi, se autor metaforičností vlastního jazyka nechá unést do té míry, že tvrdí buď banality („Imanenci staví Deleuze a Guattari do protikladu k transcendenci“, str. 24; „V rozhodnutí jsme schopni vnímat mnohost v jednom okamžiku, ale poté, co se již rozhodneme, tuto schopnost vidění ztrácíme“, str. 14) nebo dokonce nesmysly („Podobně je tomu v aleatorické nebo atonální hudbě – seriální kompozici je vlastní princip náhody a nesourodosti“, str. 44: seriální kompozici opravdu žádný princip náhody vlastní *není*, ba zcela naopak).

Důvodem k této slabé stránce práce je prostý fakt: rétorika autorů, na něž se pan Olšovský odvolává, je sama o sobě dost neprůhledná (a navíc ještě prodchnutá patosem, který byl ve Francii v jisté době v módě, ale dnes už působí dost nefunkčně), než aby ji bylo nutno ještě zdvojit. Je velmi snadné jí propadnout; zvláště snadno to jde u Deleuze a Guattariho, kteří nakonec sami otevřeně říkají, že vynalézají pojmy, které kdokoli může podle potřeby používat, jenže toto používání se pohříchu dost často ukazuje jako celkem mechanické a neinvenční, a to i u známých a uznávaných deleuzovců. Také bych podotknul, že souznění s tímto druhem myšlení autora někdy vede k přehnaně proklamačním (a navíc donekonečna opakovaným) formulacím: „Moderní literatura nezakládá dílo, ale proces psaní,

který dílo rozkládá“ (str. 49); „Psaní je akt, kdežto literatura naprostá danost“ (str. 54); „náš jazyk je hladký jako sklo a náš život jako sklo průzračný“ (str. 96); „Z jazyka moderní literatury se stala ekvivalence filmového obrazu. Mluvené se díky psaní proměnilo ve viděné“ (str. 118). Atd. atd.

Právě díky této zálibě v používání velkých slov pak dojde k tomu, že čtenář poněkud umdlí a nedocení patřičně ony části práce, na které jsem již upozorňoval a ve kterých autor projevuje skutečnou originalitu, neboť například jeho četba Nabokova se může tímto druhem myšlení inspirovat (a je to zcela v pořádku, aby nedošlo k nedorozumění), ale nelze ji z něho *opsat*. A to je, řekl bych, velká škoda. Naštěstí se však tento sklon k epigonismu s postupem času z celé práce vytrácí.

Protože však tam, kde autor hovoří sám za sebe, je podle mého názoru schopen číst literární texty způsobem mimořádně zajímavým, považuji předloženou disertační práci za dostatečný fundament k získání titulu PhD. a **doporučuji ji k obhajobě.**

Praha, 18.2. 2018

Josef Fulka